

NOVOSADSKA PSIHIJARIJA – NEKAD I SAD

Vladimir Knežević^{1,2}

- 1 Univerzitet u Novom Sadu,
Medicinski fakultet,
Novi Sad, Srbija
- 2 Klinika za psihijatriju,
Klinički centar Vojvodine,
Novi Sad, Srbija

UDK: 614.213:635.251

doi: 10.5937/engrami2001092V

Kratak sadržaj

Pored činjenice da je i pre Drugog svetskog rata u Novom Sadu postojala psihijatrijska zdravstvena zaštita smatra se da je tek pedesetih godina prošlog veka osnovana organizovanu neuropsihijatrijska službu u Novom Sadu pod pokroviteljstvom prof.dr Nemanje Vurdelje. Tokom decenija koje su usledile došlo je do razvoja struke i nauke što je uz svesrdno zalaganje generacija novosadskih psihijatara dovelo do nastanka referentne i moderne zdravstvene ustanove kakvom se Klinika za psihijatriju Kliničkog centra Vojvodine danas smatra.

Ključne reči:

klinika, psihijatrija, Novi Sad,
Vojvodina, Srbija

ISTORIJA NOVOSADSKE PSIHIJATRIJE

Malo je poznato da je prva ustanova za zbrinjavanje osoba sa mentalnim poremećajima u Novom Sadu otvorena početkom 20.veka pod pokroviteljstvom američke episkopalne metodističke crkve. Postoje podaci da je prvi neuropsihijatar u Novom Sadu bio dr Dezider Anau koji je diplomirao je na Medicinskom fakultetu u Budimpešti 1923.godine, a psihijatriju i neurologiju specijalizirao u Cirihu, Parizu i Beču. Nakon dolaska u Novi Sad 1928.godine radio je kao prvi neuropsihijatar u državnoj bolnici. Dr Anau je imao i privatnu praksu, a bio je i suvlasnik privatnog psihijatrijskog sanatorijuma kapaciteta od 30 kreveta koji je funkcionisao sve do 1944.godine. Može se pronaći i podatak da je dr Božidar Niketić bio šef psihijatrijskog odeljenja od 1938. do 1941.godine^[1,2,3].

Neposredno nakon Drugog svet-skog rata u Novom Sadu nije bilo lekara specijalista neuro-psihijatrije niti je bilo bolničkih postelja rezervisanih za neuropsihijatrijske bolesnike. Utemeljivač vojvođanske neuropsihijatrije i osnivač novosadske psihijatrijske škole bio je prof.dr Nemanja Vurdelja koji je diplomirao je na Medicinskom fakultetu u Zagrebu 1933.godine i položio specijalistički ispit iz neuropsihijatrije 1938. godine kao jedan od dva prva lekara koja su specijalistički ispit polagala pred prvom jugoslovenskom komisijom ko-

jom je presedavao prof. dr Radoslav Lopačić. Nemanja Vurdelja je nakon 1945. godine bio direktor psihijatrijskih bolnica u Sarajevu i Skoplju, a po dolasku u Novi Sad 1951. godine postavljen je za "sekundarnog" lekara na internom odeljenju novosadske bolnice. Dve godine kasnije osnovana je prva specijalizovana psihijatrijska služba u okviru Glavne pokrajinske bolnice u Novom Sadu. Pored posvećenosti profesionalnom radu dr Vurdelja je uspeo da svojim organizacionim sposobnostima u periodu od 1960. do 1965. godine obezbedi izgradnju zgrade psihijatrijske bolnice u Novom Sadu koja je sazidana po ugledu na neuropsihijatrijsku bolnicu u Hamburgu i u to vreme je spadala u najsavremenije psihijatrijske ustanove u jugoistočnoj Evropi. Klinika za neuropsihijatrijske bolesti je osnovana 1964. godine i funkcionisala je u sastavu Kliničke bolnice u Novom Sadu. Nakon 42 godine radnog staža, 1976.godine prof. Vurdelja odlazi u penziju, a na mesto direktora Klinike dolazi prof. dr Stojan Vučković. U tom periodu se kao nosioci stručnog rada na Klinici izdvajaju dr Vojislav Nikolić, dr Borislav Kapamadžija, dr Stojan Vučković, dr Ivan Popov i dr Edvin Till. Spoj stručnog, nastavnog i naučnog rada doveo je do ubrzanog razvoja ustanove tako da je 1976.godine Klinika za neuropsihijatrijske bolesti prerasla u Institut za neurologiju, psihijatriju i mentalno zdravlje. Organizaciona šema Instituta je podrazumevala dve klinike - Kliniku

za psihijatriju i Kliniku za neurologiju, kao i tri zavoda - Zavod za socijalnu psihijatriju, Zavod za dečiju neurologiju i psihijatriju i Zavod za mentalno zdravlje. Godinu dana nakon osnivanja ovaj Institut je postao deo Medicinskog fakulteta u Novom Sadu.

Paralelno sa organizovanjem psihijatrijske zdravstvene službe prof. dr Vurdelja je utemeljio novosadsku psihijatriju kao naučno-nastavnu disciplinu. On je bio jedan od pet profesora koji su 1969. godine imenovani od strane Matičarske komisije na novoosnovanom Medicinskom fakultetu u Novom Sadu. Tri godine kasnije prof. dr Vurdelja je osnovao i postao šef Katedre za neuropsihijatriju, a od tada se i izvodi nastava iz psihijatrije za studente medicine.

Pored zasluga i dostignuća prof. dr Nemanje Vurdelje ne možemo izostaviti rad ostalih doajena novosadske psihijatrije.

Prof. dr Stojan Vučković se smatra zagovornikom i promoterom socijalno-psihijatrijskog koncepta u organizaciji zaštite mentalnog zdravlja i socijalne rehabilitacije osoba sa mentalnim poremećajima. On je osnovao dispanzere za posthospitalno praćenje i lečenje pacijenata koje je obuhvatilo populaciju od više hiljada ljudi. Na ovaj način su porodice bolesnika aktivno uključene u njihovu psihosocijalnu rehabilitaciju. Dr Vučković je bio zagovornik parcijalne hospitalizacije i organizovao dnevne bolnice ne samo u okviru Instituta već

i u celoj Vojvodini. Prva dnevna bolnica kapaciteta od 20 mesta pri Institutu u Novom Sadu otvorena je 1986. godine.

Prof. dr Borislav Kapamadžija, dugodišnji direktor Zavoda za socijalnu psihijatriju, bio je priznati stručnjak u oblasti forenzičke psihijatrije na području cele bivše SFRJ. Objavio je više udžbenika iz oblasti sudske psihijatrije koji su do danas neprevaziđeni. Pored toga, postavio je i savremene doktrine u lečenju bolesti zavisnosti.

Prof. dr Edwin Till se smatra utemeljivačem savremene psihijatrije na Institutu za neurologiju, psihijatriju i mentalno zdravlje. On je začetnik novosadske škole biološke psihijatrije, koja je u vreme njegovog rada spadala u najcenjenije na prostorima bivše Jugoslavije. Njegovo interesovanje i pionirsko izučavanje psihofarmakologije, bioloških osnova psihijatrijskih bolesti, savremenih klasifikacionih sistema mentalnih poremećaja sintetisano je u njegovom najznačajnijem delu objavljenom u prvom, do sada neprevaziđenom udžbeniku iz psihijatrije koji je uredio prof. dr Dušan Kecmanović.

Prof. dr Vojislav Nikolić je 1965. godine osnovao Odeljenje dečije neurologije i psihijatrije, Usavršavao se na psihijatrijskoj klinici u Lionu što ga je usmerilo ka radu u društvenoj zajednici, tako da je pored užeg naučnog rada u struci dao snažan doprinos razvoju sveobuhvatne psiho-socijalne zaštite ne samo za decu već i za sve ostale vulnerabilne kategorije

stanovništva u Vojvodini.

Osamdesetih godina dvadesetog veka aktuelni društveni sistem je predvideo da Institut umesto direktora vodio kolegijalni poslovodni organ (KPO) koji je za svoj rad odgovarao radničkom savetu ustanove. Tako je od 1980. do 1984. godine predsednik KPO bio prim.dr Mile Jovin, dok su njegovi članovi bili prof.dr Edvina Til, prof. dr Kira Orovčanec, prim. dr Božimir Savić i prim. dr Tomislav Matović. Od 1984. do 1985.godine Institut je ispred KPO vodio prim. dr Tomislav Pavlović, koga je na čelu KPO, zbog odlaska na mesto Pokrajinskog sekretara za zdravstvo nasledio prim.dr Milorad Ićurup. U to vreme su članovi KPO bili prim. dr Miroslav Ivanović, prof. dr Kira Orovčanec i prof. dr Milorad Žikić.

Prof.dr Ivan Popov je funkciju direktora Instituta za neurologiju, psihijatriju i mentalno zdravlje obavljao od 1989. do 2000.godine. U svom dugogišnjem radu je dao veliki doprinos biopsihijatrijskom razumevanju mentalnih poremećaja kod dece istražujući vegetativni nervni sistem, pri čemu je definisao pojam vegetativnog infantilizma, Pored toga, pionir je u forenzičkom radu sa decom i adolescentima koji je krunisan monografijom iz ove oblasti.

Prof. dr Aleksandar Knežević je u periodu od 1989. do 2000.godine obavljao funkciju upravnika Klinike za psihijatriju koja je funkcionisala kao sastavni deo Instituta. Značajno je istaći da je prof. dr Knežević autor poglavlja u evropskom

psihijatrijskom udžbeniku European handbook of psychiatry and mental health (ed. A. Seva) i drugi novosadski psihijatar koji je, pored prof. dr Edvina Tilla, objavio poglavlje u neprevaziđenom udžbeniku iz psihijatrije čiji je urednik bio prof. dr D. Kecmanović.

Od 1991. do 1997.godine Institut je funkcionisao kao samostalna ustanova, da bi nakon osnivanja Kliničkog centra Novi Sad postao njegov sastavni deo. Dalji razvoj službe se, i pored svih društvenih prilika, išao je ka daljem razdvajanju psihijatrijske od neurološke struke i službe. Razdvajaju se dežurstva, zajednička Katedra se deli, a osamostaljuje se i Katedra za medicinsku psihologiju. Šef katedre za psihijatriju je u tom periodu bio prof. dr Ivan Popov, a prvi šef Katedre za medicinsku psihologiju prof. dr Aleksandar Knežević.

Na mesto v.d. upravnika Instituta za neurologiju, psihijatriju i mentalno zdravlje 2000. godine dolazi dr Sonja Sogić koja pokreće aktivnosti u cilju formalnog razdvajanja Instituta. U tom smislu je 2003.godine definisana nova organizaciona struktura Instituta za psihijatriju koju su činile 4 klinike i 3 centra: Klinika za shizofrene i shizofreniformne poremećaje, Klinika za opštu psihijatriju, Klinika za afektivne i anksiozne poremećaje, Klinika za bolesti zavisnosti, Centar za dečiju i adolescentnu psihijatriju, Centar za mentalno zdravlje i Centar za sudsku psihijatriju.

Prof. dr Dragan Mitrović je obavljao

funkciju upravnika Instituta od 2003. do 2006.godine. Njegov profesionalni rad je vezan za oblast dečije psihijatrije. Prof. dr Nikola Vučković je obavljao funkciju upravnika Instituta od 2006. do 2010.godine. Njegov profesionalni rad je vezan za oblast bolesti zavisnosti. Prof.dr Gordana Mišić Pavkov je obavljala funkciju upravnika Instituta od 2010.do 2016.godine. Njen profesionalni rad je vezan za oblast sudske psihijatrije. Doc. dr Boris Golubović je obavljao funkciju upravnika Klinike za psihijatriju od 2016. do 2017. godine. Njegov stručni rad je vezan za oblast organskih mentalnih poremećaja. Od 2017.godine funkciju upravnika Klinike obavlja doc. dr Vladimir Knežević.

ORGANIZACIJA KLINIKE

U drugoj dekadi 21.veka je na osnovu regulativa koje su se ticale organizacije zdravstvene službe došlo do strukturnih promena te je Institut za psihijatriju postao Klinika za psihijatriju, dok su uže radne jedinice postale odeljenja i odseci. Tako je u okviru Klinike za psihijatriju došlo do formiranja Odeljenja za shizofrene i shizofreniformne poremećaje, Odseka za shizoafektivne poremećaje, Odeljenja za sumanute i nediferencirane psihotične poremećaje, Odseka za organske i generativne poremećaje, Odeljenja za poremećaje raspoloženja, Odeljenja za anksiozne poremećaje, Odeljenja za dečiju i adolescentnu psihijatriju sa parcijalnom hospitalizacijom,

Odeljenja za bolesti zavisnosti, Odseka za mentalno zdravlje, Odseka dnevne bolnice i Kabineta za sudsku psihijatriju.

Stručna i organizaciona prevaziđenost, kao i prostorne i kadrovske specifičnosti ustanove dovele su do potrebe da se Klinika reorganizuje. Aktuelna sistematizacija Klinike za psihijatriju je stupila na snagu 2019. godine kada je na osnovu važeće Strategije razvoja zaštite mentalnog zdravlja, statističkih podataka o višegodišnjem prethodnom funkcionisanju ustanove, kadrovskih i prostornih specifičnosti ustanove i pravilnika iz oblasti organizacije zdravstvene zaštite oformljeno 6 odeljenja, 2 odseka i 1 kabinet: Prvo odeljenje za shizofrene i druge psihotične poremećaje, Drugo odeljenje za shizofrene i druge psihotične poremećaje, Odeljenje za poremećaje raspoloženja i anksiozne poremećaje, Odeljenje za dečiju i adolescentnu psihijatriju, Odeljenje za bolesti zavisnosti, Odsek za organske mentalne poremećaje, Odsek za reaktivna stanja i intervencije u krizi, Odeljenje dnevne bolnice i poliklinike i Kabinet za sudsku psihijatriju.

KLINIKA ZA PSIHIJATRIJU KAO MODERNA ZDRAVSTVENA USTANOVA

Klinika za psihijatriju Kliničkog centra Vojvodine od svog osnivanja, kao

zdravstvena ustanova sedundarno-tercijarnog ranga, bavi se izučavanjem, prevencijom, dijagnostikom i lečenjem mentalnih poremećaja i poremećaja ponašanja na sekundarnom i tercijarnom nivou zdravstvene zaštite.

U aktuelnom trenutku Klinika raspolaže sa 180 bolničkih mesta, od toga 150 bolničkih postelja i 30 mesta za potrebe dnevne bolnice. U toku jedne godine se u proseku leči preko 2000 bolesnika i ostvari preko 55.000 bolničkih dana. U okviru specijalističke poliklinike se godišnje obavi preko 20.000 pregleda., a u prijemnoj ambulanti preko 4500 specijalističkih pregleda. Na Klinici je aktuelno zaposleno 27 specijalista neuropsihijatrije ili psihijatrije, 6 lekara na specijalizaciji, 3 lekara opšte prakse, 8 psihologa, dva socijalna radnika, jedan saradnik u psihosocijalnoj rehabilitaciji, jedan pedagog, 11 viših i strukovnih sestara i 90 medicinskih sestra/tehničara^[4].

Pored kadrovskog potencijala koji se ogleda u stručnim, akademskim i naučnim dostignućima pojedinaca, Klinika raspolaže specijalizovanim odeljenjima za zbrinjavanje svih vrsta mentalnih poremećaja, dok se kao organizacione specifičnosti izdvajaju postojanje jedinog bolničkog odeljenja za zbrinjavanje dece sa mentalnim poremećajima na teritoriji AP Vojvodine, kao i jedine radne jedinice u okviru bolnica za akutno lečenje na teritoriji AP Vojvodine u kojoj se sprovode institucionalna timska psihijatrijska veštačenja.

Kada aktuelni kadrovski potencijal Klinike uporedimo sa onim od pre 15 godina dolazimo do podataka da je broj lekara je veći za 2, broj psihologa je isti, broj medicinskih sestara je povećan sa 77 na 101, dok je broj socijalnih radnika sa 5 sveden na 2. Paralelno sa tim, broj bolničkih postelja je manji za 17, broj ostvarenih bolničkih dana je povećan sa 48.000 na 55.000, dok je broj specijalističkih pregleda povećan sa 12.000 na 20.000 godišnje.

U okviru klinike se pored redovnih nastavnih aktivnosti sprovode kliničke studije ispitivanja lekova, kao i pokrajinski i gradski stručni i naučni projekti.

KATEDRA ZA PSIHIJATRIJU MEDICINSKOG FAKULTETA U NOVOM SADU

Katedra za neuropsihijatriju koja je formirana sa osnivanjem Medicinskog fakulteta u Novom Sadu predstavlja temelj današnje Katedre za psihijatriju i psihološku medicinu. Promene u struci i nauci su tokom poslednjih 7 decenija donele promene u nazivu kao i u delokrugu rada Katedre. Tako je osamdesetih godina prošlog veka naziv Katedre u promenjen u Katedra za neurologiju i psihijatriju, 1999.godine u Katedra za psihijatriju i medicinsku psihologiju da bi 2019. godine naziv bio promenjen u Katedra za psihijatriju i psihološku medicinu.

Katedra aktuelno sprovodi nastavno-naučne aktivnosti u okviru:

1. Studija prvog stepena:

- Integrisane studije medicine na srpskom i engleskom jeziku (Psihijatrija i Medicinska psihologija)
- Studije zdravstvene nege (Zdravstvena nega psihijatrijskog bolesnika sa psihijatrijom, Medicinska psihologija, Psihologija razvojnog doba i starenja)
- Osnovne akademske studije specijalne edukacije i rehabilitacije (Psihopatologija detinjstva i mladosti)

2. Specijalističke studije:

- Specijalizacija iz psihijatrije
- Uža specijalizacija iz sudske psihijatrije
- Specijalizacija iz opšte medicine
- Specijalizacija iz urgentne medicine
- Specijalizacija iz neurologije
- Specijalizacija iz medicinske psihologije

3. Doktorske studije iz kliničke medicine:

U okviru Katedre objavljeno je više udžbenika:

- **Psihijatrija**
(urednik prof. dr A.Knežević)
- **Psihopatologija**
(urednik prof. dr A.Knežević)
- **Medicinska psihologija**
(urednik prof. dr A.Knežević)
- **Psihopatologija sa medicinskom**

psihologijom

(urednik prof. dr A.Knežević)

- **Psihijatrija**

(urednici prof.dr A. Nedić i prof. dr O. Živanović)

U aktuelnom trenutku su u pripremi udžbenik iz Psihološke medicine (urednici prof. dr Gordana Mišić Pavkov i doc. dr Vladimir Knežević) i udžbenik iz Psihijatrije (urednici prof. dr Aleksandra Dickov, doc. dr Boris Golubović i doc. dr Dragana Ratković).

Nastavnici Katedre su pisali odabrana poglavlja u 5 domaćih udžbenika od kojih su dva za lekare na specijalizaciji iz psihijatrije.

Članovi Katedre su objavili sedam monografija (šest iz oblasti bolesti zavisnosti i jednu iz sudske psihijatrije), učestvovali su u nekoliko evropskih, sa-veznih i republičkih projekata i bili nosioci dva pokrajinska projekta.

Uz nastavno-naučne aktivnosti u okviru Fakulteta, članovi Katedre doprinose promociji mentalnog zdravlja, prevenciji mentalnih poremećaja, unapređenju organizacije zaštite mentalnog zdravlja kroz kontinuiranu medicinsku edukaciju, učešće u strukovnim udruženjima i republičkim, pokrajinskim i gradskim stručnim komisijama.

Na Katedri je u aktuelnom trenutku rade 3 redovna profesora, 2 vanredna profesora, 7 docenata i 7 asistenata.

Šefovi Katedre:

1. **Prof. dr Nemanja Vurdelja**

(1963-1976)

Osnivač Katedre i prvi nastavnik neuropsihijatrije na Medicinskom fakultetu u Novom Sadu.

2. **Prof. dr Stojan Vučković**

(1876-1992)

Uveo je poslediplomsku nastavu i bio dekan Medicinskog fakulteta u Novom Sadu od 1971 - 1973.

3. **Prof. dr Ivan Popov**

(1992-1998)

Organizovao Katedru za psihijatriju kao zasebnu.

4. **Prof. dr Aleksandar Knežević**

(1998-2001)

Utemeljio predmet Medicinska psihologija, osmislio nastavu iz psihijatrije na engleskom jeziku i bio urednik prvog udžbenika iz psihijatrije na Medicinskom fakultetu u Novom Sadu.

5. **Prof. dr Slavica Selaković Buršić**
(2001-2005)

Utemeljila je saradnju sa Odeskom za psihologiju Filozofskog fakulteta u Novom Sadu.

6. **Prof. dr Aleksandra Nedić**

(2005-2010)

Inicirala da predmet Medicinska psihologija bude obavezan na studijama medicine i zdravstvene nege, organizovala dodiplomsku nastavu iz nekoliko predmeta za studije Zdravstvene nege i Specijalne edu-

kacije u rehabilitacije na Medicinskom fakultetu u Novom Sadu, bila je urednik udžbenika iz psihijatrije.

7. **Prof. dr Olga Živanović**

(2011-2016)

Bila je urednik udžbenika iz psihijatrije u čijem pisanju su učestvovali svi članovi Katedre.

8. **Prof. dr Gordana Mišić Pavkov**
(2016-2019)

Osmislila je nastavni predmet Psihološka medicina i urednik je udžbenika "Psihološka medicina" koji je u pripremi, koordinator je za užu specijalizaciju iz sudske psihijatrije.

9. **Prof. dr Aleksandra Dickov** –

aktuelni šef Katedre.

Urednik je udžbenika iz psihijatrije koji je u pripremi.

ZAHVALNICA

Zahvaljujem se Prof. dr Draganu Mitroviću na pomoći i podacima koji su korišćeni prilikom pisanja ovog rada.

NOVI SAD PSYCHIATRY – PAST AND NOW

Vladimir Knezevic^{1,2}

- 1 University of Novi Sad,
Faculty of Medicine,
Novi Sad, Serbia
- 2 Psychiatry Clinic,
Clinical Center of Vojvodina,
Novi Sad, Serbia

UDK: 614.213:635.251

doi: 10.5937/engrami2001092V

Summary

Although psychiatric health care existed in Novi Sad before the Second World War, it is considered that the organized neuropsychiatric health service was founded and organized in the 1950s by Professor Nemanja Vurdelja. During the decades that followed the profession and science developed which, with the wholehearted efforts of generations of Novi Sad psychiatrists, led to the establishment of a modern tertiary health institution such is the Clinic for Psychiatry of the Clinical Center of Vojvodina today.

Key words:

clinic, psychiatry, Novi Sad, Vojvodina, Serbia

LITERATURA / LITERATURE

1. Popov D, urednik. Enciklopedija Novog Sada 24. Novi Sad. Dnevnik – novine i časopisi; 2004.
2. Popov D, urednik. Enciklopedija Novog Sada 2. Novi Sad. Novosadski klub; 1994.
3. Dobanovački D, Breberina M, Vujošević B, Pećanac M, Žakula N, Trajković N. Sanatoria in the first half of the XX century in the Province of Vojvodina. Arch Oncol 2013;21(1):34–43
4. Mirjana Živojinov, urednik. Reč lekara Kliničkog centra Vojvodine. Novi Sad. Klinički centar Vojvodine; 2017.

Vladimir Knežević

Univerzitet u Novom Sadu,
Medicinski fakultet,
Hajduk Veljkova 3,
21000 Novi Sad
+381 64 1118831

vladimir.knezevic@mf.uns.ac.rs